

Anmeldelse af Peter Thielst

Kulturarv og -gæld

Grundtvig som hotdog med cocio

Meddelelsen om Grundtvigs død – som titlen er på historikeren Jes Fabricius Møllers (JFM) bind til serien '100 danmarkshistorier' – kommer ikke som den store overraskelse, al den stund det er 147 år siden, at den store skjald og gøgler døde og blev begravet. Fulgt på vej med mindeoptog og alskens hyldest som en anden Kim Larsen, som han jo også var. Det mærkelige i dag er blot – som det hed i Dirch Passers gamle monolog om Urban Olsen – at han stadig "rør på sig". Ikke kun fordi adskillige af hans salmer hver jul ender på dansktoppen og jævnt hen gennem året fordøjes i kirken, på højskoler og ved de omsiggribende folkemøder.

Nej, han springer også servilt op som trold af sin mageløse æske, hver gang nogen har brug for at sige noget pænt om den danske kulturarv, det være sig demokrati, frisind og Brugsen, oplysning, opbyggelse og Obama! Sidstnævnte kom til at levere et godt eksempel på, hvordan Grundtvigs årelange 'italesættelse' kunne føre til, at han så godt som var årsag til USA's første sorte præsident. Ganske vist har Grundtvig aldrig grundlagt nogen højskole, endsige støttet de første af slagsen (Rødding 1844, Uldum 1848, Ryslinge 1851) videre helhjertet eller energisk – men han havde dog talt utopisk-optimistisk om 'skolen for livet' og en reform af akademiet i Sorø væk fra 'de døde bogstaver' i 1838.

Ikke desto mindre bliver han lidt efter lidt i selvfortællingen indsat som den Store og Kære Leder af højskolebevægelsen, og da et par progressive, hvide amerikanere på besøg i Danmark i begyndelsen af 1930'erne var blevet bidt af højskoletanken og tilbage i Tennessee grundlagde Highlander Folk School, var N.F.S. pludselig blevet en del af borgerretsbevægelsen. Både Martin Luther King, Ralph Abernathy og Rosa Parks kom på skolen, og uden deres Grundtvig-inspirerede indsats var Barack Obama selvfølgelig ikke blevet præsident. Det kunne selv Lille Lars fra Græsted godt forstå, og lægger man til – hvad JFM gør, delvis i spøg – at Grundtvig, den rigtige, i 1840'erne var medlem af en komité til ophævelse af slaveriet på de dansk-vestindiske øer, er sagen klar: Quod erat demonstrandum.

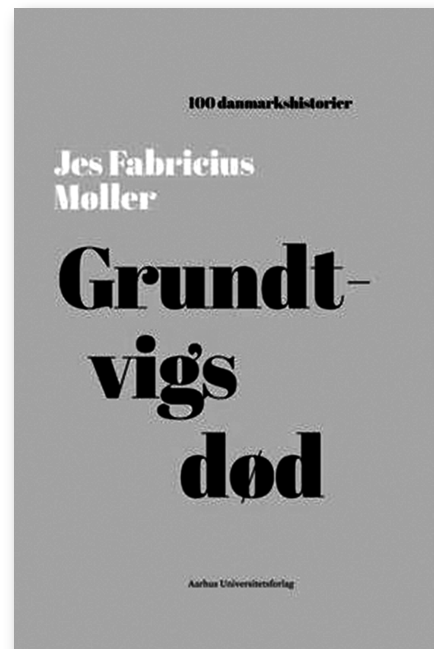
Betegnelsen 'Grundtvigs død' vil sikkert få nogle til at tænke på Friedrich Nietzsches tale om, at 'Gud er død'. Den udfoldede sig i fortællingen om 'det skøre menneske' i *Den muntre videnskab* (1882, § 125), hvor en fortvivlet mand på jagt efter Gud ankommer til en by, hvor de fleste ikke længere tror på Gud og derfor møder den søgende sjæl med hån, spot og latterliggørelse. Manden er ikke som sådan tosset eller gal, men skør og seismografisk følsom ganske som tyndt krystalglas, og derfor forstår han straks, hvad der er sket

med Gud: ”Vi har slået ham ihjel – I og jeg, vi er alle hans mordere!” – nemlig ved at have mere tilid til videnskab, teknologi og reel indsigt.

Oplysning og sekularisering – adskillelse af kirke og politik, af præstemagt og tilværelsesforståelse – havde lige så stille lukket luften ud af den guddommelige ballon. Til gengæld havde disse nye mennesker ikke fattet, at når Gud er ude af billedet, så er der ikke længere nogen metafysik og overordnet magt, der kan opretholde vore kategorier om godt og ondt, sandt og falsk, skønt og hæsligt. De er frisat, og skulle nogen finde på at spørge, vil de blæse omkuld. Dét er det principielt foruroligende, men i praksis synes det ikke at betyde noget: Kulisserne består paradoksalt nok, og lige dele fortrængning og uoprigtighed klarer resten.

Sådan kan man også lidt have det efter at have læst JFM's bog, for nok træder han ind og i karakter ved lidt som det skøre og klart-registrerende menneske at påvise, at der stort set ikke er noget belæg for at knytte Grundtvig sammen med demokrati, frisind, højskole og andelsbevægelse – eller som Ebbe Kløvedal Reich i *Frederik* (1972) med en danskhed, folkelighed og frihed, der trives bedst uden for EF/EU – men det vil næppe røkke ved billedet og de nævnte koblinger.

Som Gud er Grundtvig død, men han genopstår stadig hver dag i kraft af den mytologi, vi (og Obama) nu er blevet enige om som både kær, forbilledlig og altfavnende. Selvom Grundtvig og alle hans gerninger – inklusive de tåbelige og kantede, han også var ansvarlig for, og de, han altså aldrig

Jes Fabricius Møller:
Grundtvigs død.
Aarhus Universitetsforlag 2019,
100 sider, ill., kr. 100 (vejl. i.m.).

begik – i høj grad står til diskussion, så står monumentet Grundtvig, den mageløse illusionist, ikke til diskussion. Det er bestemt ikke JFM's skyld, men Grundtvig er for længst gjort immun over for væsentlige korrektioner, lidt som myten om alle danskeres voldelige heltemod i opgøret med den tyske besættelsesmagt 1940-45.

Lidt groft kan man måske opsummere JFM's pointe med 'Grundtvigs død' i, at når man ser bort fra de tanker og påvirkninger, som Grundtvig ikke havde megen eller nogen større andel i, burde han også være død og gemt af vejen som en Adam Oehlenschläger i litteraturhistorien eller en J.P. Mynster i kirkehistorien; de har begge fået sig en vej i Kbh./Frb., og det må være nok. I stedet er Grundtvig blevet et *brand* i egen ret, og det betyder, at han indgår i danmarkshistorien på en måde, der kan gøre enhver historiker usikker, fordi han uden hensyn til, hvad han faktisk har sagt og skrevet, kan transformeres ind i en hvilken som helst moderne og agtværdig sammenhæng.

I går – eller rettere sagt i 1933 i en tale af Frederik Borgbjerg i Folkets Hus/Jagtvej 69 – blev han trukket ind som foregangsmand for den socialdemokratiske omfordelingstanke og velfærdsstaten, og under besættelsen fik Hal Koch sat ham i scene til ærkedansk be-sindelse på frihed (for nazisterne) og et forynget, modnet demokrati. I kølvandet på '68' blev Grundtvig både gjort til hippie, folkelig marxist (Ejvind Larsen) og EF-modstander, hos Kløvedal Reich endda med stærke astrologiske aspirationer. I morgen kan han springe ud som bannerfører for den grønne omstilling og LGBT-regnbuen – efter sognebåndsløsningen venter gender-frigørelsen! Grundtvig er en forvandlings-kugle og dermed også et holdkæft-bolsje.

Da taleskriverne fik Obama til at inddrage Grundtvig i sin tale i 2016 for de opmarcherede nordiske statsmi-nistre, blev N.F.S. betegnet som "pastor" (rimeligt nok) og "filosof", hvilket er noget værre vrøvl. JFM's kapitel 'En håndfuld ideer' viser allerede, hvor lidt tænkning og filosofisk substans, der er i Grundtvig. I den forstand er der historisk ræson i, at Kierkegaard kom på frimærke (1955) før Grundtvig (1972), men da begge anledninger var bestemt af 100-året for de respektive dødsfald, var det måske årsagen til rækkefølgen: Grundtvig fik i hvert fald et mærke mere ved sin 200-års fødselsdag i 1983, mens Kierkegaard af gode grunde måtte vente helt til 2013 på sit mærke nr. 2. Vor kongelige ordenshistoriograf overser denne detalje, men nævner til gengæld Kierkegaard som op-havsmand til udtrykket om den 'mageløse opdagelse' vedrørende Grundtvigs kristne nysyn.

Det er rigtigt, at Kierkegaard vrænger ad Grundtvig med denne betegnelse i første del af *Afsluttende uvi-denskabelig Efterskrift* (1846), hvor han også gør sig lystig ved at tale om "det levende ords abrakadabra", hvor alt lader sig sige uden fundering i Det Ny Testamente, og alle modsigelser jævnes ud med salmesang og halleluja. Men betegnelsen 'den mageløse opda-gelse' er faktisk Grundtvigs egen (*Maanedsskrift for Christendom og Historie*, 1831), og det gør den jo kun endnu mere komisk og indbildsk. Det store nysyn kom sig af tidens historisk-filologiske bibelkritik, som havde gjort selve Skriften til en tvivlsom kilde, hvis man ville etablere kontakt mellem Jesus' levende ord og trosfællesskab og den kristne forkyndelse i begyn-delsen af Grundtvigs 1800-tal. Evangelierne med de mange Jesus-ord var jo nedskrevet årtier efter Jesus' død og adskilte sig både fra hinanden og fra den ene overleverede tekstversion til den anden.

I den situation gjorde Grundtvig den – ifølge ham selv – mageløse opdagelse, at den eneste faste og le-vende kontinuitet mellem Jesus og fx ham selv var menigheden, den ubrudte linje af gudstjeneste, bøn, velsignelse osv., fra da Jesus førte ordet og frem til nutiden. Hvad Gud havde – og havde haft – at sige, lå i dette aktive, folkelige hav af troende, og derfor var man tættere på Gud ved at øse af dette, dvs. tage del i gudstjenesten og høre det til enhver tid for-kyndte ord, end ved at bøje sig over Skriften og lade det være nok med dens døde (og usikre) bogstaver. Den påstand og pointe er selvfølgelig ikke mageløs, men snarere magtesløs, et udtryk for og en antagelse af, at kristendom mere er en organisme med traditio-ner, sigtelinjer (fx nåde, frelse, næstekærlighed) og socialt trosfællesskab med plads til forsigtig forny-else end en skriftlærd magtstruktur, med dogmer og streng kirkelære med nidkærhed over for de ureger-lige elementer.

Da dette nysyn vandt tilhængere, opstod der i Grundtvigs fodspor *grundtvigianere*, der dog var mindre sekteriske og mere frihedsorienterede til selv at vige uden om denne betegnelse og blot kalde sig *grundtvigske*. Resultatet blev en anderledes rumme-lig kirke, der med junigrundloven i 1849 fik navn af *folkekirke*, et udtryk, der såmænd første gang blev anvendt i 1841 af P.C. Kierkegaard, storebror til hin enkelte Søren. Det – sammen med sognebånd-løsningen, mulighederne for fri- og valgmenigheder samt Grundtvigs indsats for tros- og trykkefrihed – har afgjort givet Danmark en anden kirkestruktur og kirkemagt end fx Sverige og Norge, med færre blodige stridigheder, men også en mindre skarp profil. Og med plads til både den mere strenge mission, ra-biate Tidehvervsfolk og på det sidste næsten også en whiskybælte-præst, der ikke troede på en 'skabende og opretholdende' Gud, men dog på noget ...

Et af de mest interessante afsnit i JFM's bog påviser, at den folkelige drivkraft bag andelsmejerier, brugsforeninger, friskoler osv. ikke entydigt kom fra såkaldt grundtvigianske kredse, men også fra den indre mission og lignende vækkelsesbevægelser. JFM tager som eksempel sin egen fødeegn ved Kal-undborg, hvor flere af de initiativrige mænd omkring oprettelse af højskole, mejeri, valgmenighed og brugsforening var 'vækket' af Vilhelm Beck, en ho-vedskikkelse bag Indre Mission. Den her fremviste gesjæftighed er ikke så mærkelig endda, når man tænker på de reformerte (calvinister) og puritanere,

der med deres kaldsetik var med til at grundlægge mangt og meget i det unge USA. Ånd og flæsk, med JFM's udtryk, gik hånd i hånd.

De såkaldte grundtvigianere havde altså ikke patent på den *folkelighed*, der kom til orde og handling i de organisationer og bevægelser, vi ellers er blevet vant til at tilskrive Grundtvig æren for. Og måske er gummibegreberne 'folkelighed' og 'folkelig' mest af alt ord, der lå godt i Grundtvigs og mange selvgede grundtvigianeres mund – rare at synge med på i en salme eller høre på under et opildnende, inkluderende foredrag. Alene tilknyttede betegnelser som 'folkekirke', 'folketing', 'folkeskole', 'folkeret', 'folkeparti' og nu 'folkemøde' emmer af sig selv – næsten magisk og ud af den blå luft – af positivitet, noget godt og særligt beriget af sammenhængskraft. Man kunne også sige: velegnet til positiv psykologi!

JFM kradser kun lidt i denne del af det store Grundtvig Show, og man skal tilbage til 'højskole'-manden Jørgen Bukdahl, især hans *Folkelighed og eksistens* fra 1971, for at få de rette proportioner på begreberne i forhold til Grundtvig og hans åndelige-kristelige antipode Søren Kierkegaard. Th. Stauning, der lagde sig i kølvandet på Borghjergs forsoning med Grundtvig, er kendt for om sin radikale udenrigsminister Erik Scavenius at sige: "Man kan ikke sige, at han er tyskvenlig; den mand er overhovedet ikke venlig." I lyset af Bukdahls nærgående Grundtvig-portræt fristes man til at sige, at den gamle knark ikke var udpræget folkelig; han var overhovedet ikke folkelig.

Mens Kierkegaard i sit korte liv hver dag gik et par timer rundt i København og faldt i snak med den menige mand – ikke for at docere sine anskuelser, men alene for at opsnappe liv, høre om glæder og sorger og senere interesseret forhøre sig om, hvad der videre skete – dér holdt Grundtvig sig inden døre, tog sjældent imod besøgende og var ofte sur og tvær (jf. JFM om Christen Kolds møde med den store mester i 1851). Hvad der var af folkelig medfø-

lelse i Grundtvig, smuttede uden om gæsten/næsten og ind i salmerne; så billedet af den godmodige olding med det blide smil og bløde skæg er stærkt misvisende. Den mand var overhovedet ikke venlig.

Hvor Kierkegaard ofte og gerne gav penge til de fattige, der søgte om lidt hjælp (og i lange tider tog sig meget af en særlig familie i vanskeligheder, jf. Peter Tudvads *Kierkegaards København*, 2004), dér var Grundtvig anderledes afvisende, også på det principielle, politiske plan. JFM fortæller, at Grundtvig som medlem af den grundlovgivende rigsforsamling gik imod offentlig forsørgelse af de fattige – "en af de største ulykker, som kunne ske". Hvorfor? Fordi enhver omfordelingspolitik ville give "handel og vandel og al udbredt virksomhed et knæk" og "befordre både fattigdom og dovenskab, ødselhed og nærighed, svir og spil og slette sæder". Som talt ud af Joachim B. Olsens mund, så måske hører den praktisk-folkelige Grundtvig mest hjemme i Liberal Alliance!

Grundtvig død, som hermed anbefales, er udkommet i serien '100 danmarkshistorier', der med støtte fra A.P. Møller Fonden vil udkomme med en ny bog a 100 sider hver måned gennem otte år; JFM's bind er nr. 19. I betragtning af at den primære version er en indbunden papirbog med rigelige og fine illustrationer i s/h og farver, er det underligt og lidt af et fejlskøn, at der ikke konsekvent er billedgengivelse af de malerier og skulpturer, der omtales i teksten. Ligesom det er for ringe at spise læseren af med nogle få læsetips og en notits om, at man på nettet kan finde "den omfattende litteratur, som forfatteren har anvendt til at skrive bogen, ligesom der er noter til bogen" – elementære kildeoplysninger havde der nemt været plads til. Ellers ender man som Groucho Marx foran totalisatorboksen i *A Day at the Races* (1937) med konstant at skulle famle sig frem efter "another codebook" for at bestemme den hest, man gerne vil spille på. Husk det kære universitetsforlag.